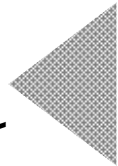

بررسی وضعیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی

سیروس محمودی^۱

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۱۲/۱۰ - تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۲/۳۰)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم انجام شده است. روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم می‌باشد که با روش نمونه‌گیری هدفمند شش عنوان (دین و زندگی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، کارگاه کارآفرینی، هویت اجتماعی و جغرافیا) با ۱۲ جلد کتاب به عنوان نمونه پژوهش انتخاب گردید. واحد تحلیل مضمون و تصویر بود. ابزار اندازه‌گیری چک لیست تحلیل محتوای محقق ساخته بوده که روایی آن مورد تأیید کارشناسان بوده و پایایی آن با روش ویلیام اسکات ۹۳ درصد محاسبه شده است و شیوه پردازش داده‌ها بر اساس روش آنتروپی شانون بوده است. عمده‌ترین یافته‌های پژوهش بیانگر این است که در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی، به ترتیب مؤلفه‌های «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ۵۴۷ فراوانی (۵۵/۷ درصد) و «مشارکت و همکاری» با ۷۵ فراوانی (۷/۶ درصد) دارای بیشترین فراوانی و مؤلفه‌های «اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار» با ۵ فراوانی (۰/۵ درصد) و «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال» با ۸ فراوانی (۰/۸ درصد) دارای

کمترین فراوانی بوده است و از نظر شاخص ضریب اهمیت مؤلفه‌های «مبارزه با فقر اقتصادی» و «آشنایی با احکام اقتصادی اسلام» با ضرایب اهمیت ۰/۱۰۱ و ۰/۰۹۸ دارای بیشترین ضریب اهمیت و مؤلفه‌های «آشنایی با مفهوم تورم» و «مشارکت و همکاری» با ضرایب اهمیت ۰/۰۱۱ و ۰/۰۱۳ دارای کمترین ضریب اهمیت بوده‌اند.

واژه‌های کلیدی: تربیت اقتصادی، کتاب‌های درسی، متوسطه دوم

۱- مقدمه

تربیت اقتصادی به منظور پرورش رفتار اقتصادی مطلوب از دیرباز مورد توجه جوامع بشری قرار گرفته است. تمدن‌ها و ادیان مختلف بشری به صورت آشکار و پنهان در قالب آموزه‌های مختلف فلسفی، اخلاقی، فرهنگ‌ها، نظام‌های سیاسی فقهی و حقوقی به این موضوع اهتمام ورزیده‌اند و رفتارهای اقتصادی خاصی را به پیروان خود توصیه نموده‌اند (پیغامی و تورانی، ۱۳۹۰: ۳۳).

تربیت اقتصادی موجب ایجاد و شکل‌گیری «دانش و مفاهیم اقتصادی^۱» و نیز «سواد اقتصادی^۲» جهت پاسخگویی و مواجهه با مسائل و مشکلات اقتصادی در زندگی روزمره دانش‌آموزان می‌گردد (آنتونی، اسمیت و میلر^۳، ۲۰۱۴). در واقع تربیت اقتصادی، تقویت دانش اقتصادی آحاد افراد جامعه می‌باشد به گونه‌ای که افراد بتوانند به عنوان مصرف‌کننده، پس‌اندازکننده، سرمایه‌گذار، نیروی کار، شهروند و مشارکت‌کننده در عرصه اقتصاد جهانی، آگاهانه و مسئولانه دست به انتخاب بزنند (طغیانی و پیغامی، ۱۳۹۵). تربیت اقتصادی بر همه رفتارهایی که یک شهروند در زندگی روزانه انجام می‌دهد، تأثیر می‌گذارد. هر فرد، از کودکی تا بزرگسالی، تصمیم‌هایی را به عنوان مصرف‌کننده، تولیدکننده، کارگر و یا شهروند اقتصادی اتخاذ می‌کند. تصمیماتی از قبیل این که: چه چیزی بخرد یا نخرد؛ چه درصدی از درآمد را باید خرج کند، چگونه باید صرفه‌جویی کند؛ چه حرفه‌ای را انتخاب کند؛ چگونه باید پس‌انداز کند؛ چگونه سود و یا درآمد

1 - Economic knowledge and concepts

2 - Economic literacy

3 - Anthony, Smith & Miller

کسب کند. همه این موارد نمونه‌هایی از تصمیماتی هستند که عملکرد اقتصادی افراد را تحت تاثیر قرار می‌دهند. کسب دانش و نگرش اقتصادی به شهروندان برای درک بهتر واقعیت پیچیده اطراف و در نهایت تصمیم‌گیری کارآمدتر، به خصوص تصمیم‌گیری‌های شخصی اقتصادی، کمک خواهد کرد (فریریا و واروم، ۲۰۱۲).

در واقع تربیت اقتصادی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است که ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بعد اقتصادی و معیشتی انسان‌هاست. این ساحت ناظر به رشد توانایی‌های متریان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است «اموری نظیر درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش جهت حفظ و توسعه ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی» (مبانی نظری سند تحول بنیادین آ و پ: ۳۰۹). تربیت اقتصادی از یکسو نقش اساسی در رفع موانع تحول و تکامل انسان ایفا می‌نماید و از سوی دیگر استقلال اقتصادی ناشی از تربیت اقتصادی، احساس عزت نفس در فرد پدید می‌آورد که خود از پایه‌های اساسی هویت انسان است (باقری، ۱۳۹۵: ۲۶۳). آگاهی از مفاهیم اقتصادی و توانایی کاربرد این مفاهیم در زندگی روزمره، عاملی مهم در دستیابی به موقعیت‌های مطلوب زندگی است. لذا کسب دانش و مهارت‌های اقتصادی و حرفه‌ای به دلیل نیاز افراد و جوامع می‌تواند در شاخص‌های توسعه و رشد اقتصادی یک کشور مؤثر واقع شود.

در دنیای امروز بر حسب اقتضائات و الزامات تکنولوژیک و اقتصادی حاکم بر زندگی بشر، مسئولیت نظام‌های تعلیم و تربیت رسمی و عمومی مضاعف شده به طوری که ملاحظات خاصی را در باب نهادها، محتوا، برنامه‌ها و روش‌های تعلیم و تربیت پیش روی برنامه‌ریزان آموزشی قرار داده است. برای مثال نظام‌های تعلیم و تربیت، در کنار آموزش مهارت‌های اولیه و ضروری مانند خواندن، نوشتن، ریاضیات، ادبیات، تاریخ غیره، به برنامه‌های تربیت اقتصادی و حرفه‌ای توجه نموده و این برنامه‌ها را، به عنوان بخش اصلی برنامه‌هایی که عهده‌دار یادگیری عناصر شناختی، گرایشی و مهارتی ناظر بر تدبیر زندگی و تحقق رفتارهای مطلوب در عرصه

زندگی فردی و تعاملات اجتماعی هستند، وارد سیستم آموزشی خود کرده‌اند (طغیانی و پیغامی، ۱۳۹۵). بر این اساس امروزه در بیشتر کشورها در عرصه تربیت اقتصادی و حرفه‌ای، در مقاطع سنی مختلف، برنامه‌های متنوعی تدارک دیده‌اند تا نسلی به وجود آورند که بتواند در عرصه مسایل اقتصادی شخصی و مسایل پیچیده‌تر از قبیل سیاست‌های اقتصادی کشور، اداراک، قضاوت و رفتارهای مستدل و عقلانی را در دنیای پیچیده و متحول امروز از خود نشان دهند (عمادزاده، ۱۳۹۸).

امروزه تغییرات جهانی به طور گسترده‌ای زندگی اقتصادی و نهادهای اجتماعی را تحت تاثیر قرار داده و مسئولیت بار آوردن نسلی که دارای مهارت‌های لازم برای مقابله هوشمندانه با این تغییرات باشند، به مدارس واگذار شده است (مصطفی و عثمان اغلو، ۲۰۱۵). در بین دوره‌های مختلف تحصیلی، دوره متوسطه دوم به سبب وضع زیستی، اجتماعی و روانی دانش‌آموزان، از دوره‌های مهم و حساس و مؤثر در زندگی فردی و اجتماعی آدمی است. در این دوره استعداد‌های خاص نوجوانان و جوانان بروز می‌کند، قدرت یادگیری آنان به حد اعلائی خود می‌رسد، کنجکاوئی آنان جهت معینی می‌یابد و مسائل جدید زندگی نظیر انتخاب رشته، انتخاب حرفه و شغل، اداره خانواده و گرایش به مرام و مسلک، ذهن آنان را به خود مشغول می‌دارد و به مرحله‌ی ادراک ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و معنوی می‌رسند. این دوره از لحاظ مبانی فلسفی، روانی و اجتماعی دوره بسیار مهمی است زیرا آموزش عمومی را به آموزش عالی پیوند می‌دهد و گروه کثیری را برای ورود به جامعه و بازار کار مهیا می‌کند، از این رو هرگونه خلل در این دوره مستقیماً بر عملکرد و کیفیت هر دو حلقه آموزش، عمومی و عالی تأثیر بسزایی خواهد داشت (صافی، ۱۳۹۴: ۹۰). وجود هماهنگی و همسویی میان برنامه‌ها و فعالیت‌های عوامل سهیم و مؤثر در جریان تربیت (اعم از تربیت رسمی و غیر رسمی، تخصصی و عمومی) برای مشارکت سازنده‌تری در فعالیت‌های اقتصادی و حرفه‌ای جامعه به عنوان یکی از ویژگی‌های مهم دوره متوسطه دوم، باید مورد توجه برنامه‌ریزان باشد (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰: ۳۵۲). بر این اساس، فرایند تربیت در پایان دوره متوسطه باید امکان ورود متربیان به دوره‌های متنوع تربیت شغلی را برای اشتغال و نیازهای بازار کار و سایر فعالیت‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی در سطح جامعه را متناسب با توانایی‌ها، علایق آنان فراهم نماید (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰: ۳۵۰).

در ایران تربیت اقتصادی و کیفیت آن مورد غفلت و کم‌توجهی صاحب‌نظران و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش بوده است (نادری، ۱۳۹۷). از این رو، در جامعه ما، فارغ‌التحصیلان نظام آموزش و پرورش کشور، درک صحیحی در مورد مفاهیم و اصول اولیه اقتصادی ندارند و در زندگی فردی و اجتماعی، در مواجهه با موقعیت‌ها و شرایطی که صبغه اقتصادی و حرفه‌ای دارند، عملکرد شایسته و مطلوبی ندارند (پیغامی و طغیانی، ۱۳۹۵). بر این اساس تحلیل و بررسی کتاب‌های درسی در زمینه توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی به منظور نوآوری و بروزرسانی این کتاب‌های درسی کاملاً ضروری می‌باشد. در این حوزه تا کنون پژوهش‌هایی صورت گرفته است. بلترک و صمیمی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای آموزش سواد اقتصادی در پایه ششم ابتدایی» نشان دادند که بازنگری محتوای کتاب‌های درسی پایه ششم از نظر توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در جهت توانمندی دانش‌آموزان در حوزه اقتصادی ضروری است. قندهاری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالت‌هایی برای تربیت اقتصادی در ایران» به این نتیجه رسیده‌اند که در تدوین محتوای درسی در حوزه تربیت اقتصادی از روش تلفیقی استفاده شود. میرعرب، حاجی‌تبار و آریانفر (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان» نشان دادند که معلمان و دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم بازنگری در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم در حوزه تربیت اقتصادی ضروری می‌باشد. همچنین این پژوهشگران دو کتاب اقتصاد و جامعه‌شناسی پایه دهم را بررسی نموده و بر بازنگری این کتاب‌های درسی برای رسیدن به سواد اقتصادی تأکید نموده‌اند. آداک و یوسف‌زاده (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی» به این نتیجه رسیدند که ۸۴ درصد مفاهیم مربوط به تربیت اقتصادی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی مربوط به حیطه دانشی، ۱۱ درصد در حیطه عاطفی و ۴ درصد در حیطه مهارتی بوده است. یوسف‌زاده و آداک (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «بررسی محتوای کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی از دیدگاه اسلام» نشان دادند که در کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی کمتر از حد متوسط به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. علیپور، ناطقی و فقیهی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «جایگاه تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در محتوای

کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی ایران» نشان دادند که در محتوای کتاب‌های درسی هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی مضامین اقتصادی از نظم منطقی برخوردار نبوده‌اند. احمدی، امام جمعه و علیزاده (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی» بر توجه بیشتر به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی تأکید نموده‌اند. جمع‌بندی پژوهش‌های فوق و سایر پژوهش‌های انجام شده در حوزه تربیت اقتصادی نشان می‌دهد که تا کنون در زمینه وضعیت مؤلفه‌های کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم در خصوص توجه به تربیت اقتصادی پژوهشی انجام نشده است. بر این اساس در پژوهش حاضر وضعیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی بررسی شده است.

۲- روش پژوهش

در این پژوهش با توجه به ماهیت موضوع از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. روش تحلیل محتوا یکی از روش‌هایی که در چند دهه اخیر به شدت رو به گسترش بوده است (کریندورف، ۱۳۹۴؛ هولستی، ۱۳۷۴). کرلینجر تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی متغیرها دانسته است (بیابانگرد، ۱۳۸۴: ۳۹۰). در این روش پژوهشگر می‌کوشد از طریق مطالعه یک پیام مکتوب یا شفاهی، به داده‌هایی دست یابد تا به کمک آنها، به بررسی سؤالات یا فرضیات تحقیق بپردازد (گال و بورگ، ۱۳۸۴). سه مرحله اصلی تحلیل محتوا، عبارتند از: ۱- آماده سازی و سازماندهی (مرحله قبل از پیام) ۲- بررسی مواد (پیام) ۳- پردازش نتایج (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۹۹). واحد ثبت در این تحقیق مضمون است. مقوله‌بندی در این تحقیق به روش جعبه‌ای است؛ یعنی طبقات (مقوله‌ها) پیش از اجرای تحقیق تعیین می‌شوند و به همین دلیل به آن روش از پیش تعیین شده می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۹). جامعه آماری پژوهش، کلیه کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ است. در این پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده و ۶ عنوان کتاب (دین و زندگی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، کارگاه کارآفرینی، هویت اجتماعی و جغرافیا) با ۱۲ جلد کتاب به عنوان نمونه پژوهش انتخاب گردید. برای تحلیل کتاب‌های درسی، از فهرست واریس تحلیل محتوا، استفاده شده است. فرم اولیه تحلیل بر اساس کتاب طغیانی و پیغامی (۱۳۹۵) تهیه گردید و سپس در اختیار پنج نفر از

صاحب‌نظران این حوزه (اساتید رشته‌های اقتصاد، علوم اجتماعی و علوم تربیتی) برای تغییر و اصلاح قرار گرفت (مؤلفه‌ها و مصادیق این ابزار در جدول ۱، قابل مشاهده می‌باشد). برای تعیین روایی فهرست واری‌های تحلیل محتوا، از روش روایی صوری، محتوایی و نظر متخصصان استفاده شده است. برای تأمین پایایی ابزار اندازه‌گیری از روش ویلیام اسکات (۱۳۹۱) استفاده شد. بدین صورت که فرم تحلیل محتوا در اختیار پنج نفر از متخصصان این حوزه قرار گرفت که ضریب توافق آنها به ۰/۹۳ درصد به دست آمد. در این پژوهش، نتایج با روش آنتروپی شانون^۱ که برگرفته از تئوری سیستم‌ها است، پردازش شده‌اند. در این روش، تحلیل داده‌ها بسیار قوی‌تر و معتبرتر انجام خواهد شد. در نظریه سیستم‌ها، «آنتروپی» شاخصی است برای اندازه‌گیری عدم اطمینان که با یک توزیع احتمال بیان می‌شود (آذر، ۱۳۸۰). بر اساس این روش که به مدل جبرانی مشهور می‌باشد. داده‌های تحلیل محتوا با استفاده از شاخص‌های توصیفی در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون بررسی شد. ابتدا فراوانی مؤلفه‌ها استخراج و در جدول مربوط درج شد. سپس داده‌های پژوهش در فرایند تحلیلی آنتروپی شانون (بهنجار کردن داده‌های جدول فراوانی، محاسبه بار اطلاعاتی مقوله‌ها و به دست آوردن ضریب اهمیت آنها) تجزیه و تحلیل و توصیف شدند که در ادامه به توضیح مراحل سه‌گانه آن پرداخته می‌شود (آذر، ۱۳۸۰).

مرحله اول: ماتریس فراوانی‌های جدول فراوانی بهنجار می‌شوند. برای این کار از این رابطه استفاده شد:

$$P_{ij} = \frac{F_{ij}}{\sum_{i=1}^m F_{ij}} \quad (i = 1, 2, \dots, m, j = 1, 2, \dots, n)$$

هنجار شده ماتریس فراوانی = P، فراوانی مقوله = F، شماره پاسخگو = i، شماره مقوله = j

تعداد پاسخگو = m

مرحله دوم: بار اطلاعاتی هر مقوله محاسبه و در ستون‌های مربوطه قرار داده شد. برای این منظور از رابطه زیر استفاده شد:

$$E_j = -K \sum_{i=1}^m [P_{ij} L_n P_{ij}] (j = 1, 2, \dots, n)$$

$$K = \frac{1}{L_n m}$$

هنجار شده ماتریس = p, (n, ..., 1, 2) = J, لگاریتم نبری = Ln, شماره پاسخگو = i شماره مقوله = j, تعداد پاسخگو = m

مرحله سوم: با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله، ضریب اهمیت هریک از مقوله‌ها محاسبه شد. هر مقوله‌ای که بار اطلاعاتی بیشتری داشته باشد، از درجه اهمیت (Wj) بیشتری برخوردار است. برای محاسبه ضریب اهمیت از رابطه زیر استفاده شد:

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}$$

درجه اهمیت = Wj, بار اطلاعاتی هر مقوله = Ej, تعداد مقوله‌ها = n, شماره مقوله = j

جدول (۱) - مؤلفه‌ها و مصادیق تربیت اقتصادی

مصادیق	مؤلفه‌ها
فعالیت‌های اقتصادی موجب افزایش ثروت در کشورها می‌شود و در نتیجه رفاه و آسایش را برای مردم آن کشور فراهم می‌آورد (جغرافیای (۱)، ص ۸۸)	تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی
امام موسی کاظم (ع) می‌فرمایند: «کسی که در پی روزی حلال برای خود و خانواده‌اش باشد، همانند کسی است که در راه خدا جهاد کند.» (کارگاه کارآفرینی و تولید، ص ۷۹).	کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال
بیکاری همچنین می‌تواند موجب بروز اختلافات خانوادگی شود و حتی جرم و جنایت را در جامعه بیفزاید. (اقتصاد، ص ۱۰۸)	بیکاری، علل و پیامدهای آن
برای مقابله با آسیب‌های اجتماعی در شهرها و تأمین امنیت، نخست باید علل و ریشه‌های آسیب‌ها مانند فقر شناسایی شود و از بین برود (جغرافیای (۳)، ص ۲۴)	مبارزه با فقر اقتصادی
شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و... (تحلیل فرهنگی، ص ۱۰۷).	مبارزه با مفاسد اقتصادی
خمس و زکات دو واجب از واجبات مالی اسلام است (اقتصاد، ص ۱۳۸).	آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)

مؤلفه‌ها	مصادیق
صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی	برخی اقتصاددانان و جامعه‌شناسان، از بیماری‌ای به نام مصرف‌گرایی و مخارج تجملی سخن می‌گویند (اقتصاد، ص ۱۴۷).
تأکید بر استفاده از تولیدات داخل	واردات بی‌رویه تجهیزات کشاورزی، باعث شد تا آقای محمدی مجبور شود بخشی از واحد تولیدی کارگاه خود را تعطیل کند (اقتصاد، ص ۹۱)
نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)	در بخش اقتصادی قانون اساسی، بر آموزه‌هایی همچون نفی سلطه بیگانگان و استقلال اقتصادی تأکید شده است (اقتصاد، ص ۱۱۰).
شناخت منابع اقتصادی کشور	شناخت توان‌های محیطی به انسان کمک می‌کند تا از مکان‌ها به طور صحیح و بهینه استفاده کند و در بخش‌های مختلف اقتصادی به خوبی عمل نماید (جغرافیای ۱)، ص ۸۸.
مشارکت و همکاری	فوائد کار تیمی اثربخش: با بحث و گفتگو در تیم، نتیجه‌گیری خود را به صورت گزارشی با عنوان «فوائد کار تیمی اثربخش» بنویسید. (کارگاه کارآفرینی و تولید، ص ۱۲).
اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار	کارآفرینی به تلاش و کار زیادی نیاز دارد تا کسب و کار را زنده نگه دارد (اقتصاد، ص ۵)
آشنایی با سازمان‌های اقتصادی	از جمله اتحادیه‌های اقتصادی می‌توان به اکو، آسه‌آن و نفتا اشاره کرد (جغرافیای ۲)، ص ۱۰۸.
اهمیت مالیات در شکوفایی اقتصاد کشور	مالیات دو هدف اصلی دارد. اولین و مهم‌ترین هدف مالیات، افزایش درآمد دولت است (اقتصاد، ص ۶۰).
آشنایی با مفهوم تورم	تورم از نظر علم اقتصاد، افزایش سطح عمومی قیمت‌ها است (اقتصاد، ص ۱۰۲).

۳- یافته‌های پژوهش

در این بخش یافته‌های پژوهش بر مبنای سوالات پژوهش ارائه می‌شود.

۳-۱- میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی پایه دهم

رشته علوم انسانی

مطابق با جدول شماره ۲، در کتاب‌های درسی پایه دهم رشته علوم انسانی، در مجموع ۷۵۸ مرتبه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. در این پایه تحصیلی در کتاب‌های «کارگاه کارآفرینی و تولید» با ۳۶۵ فراوانی (۴۸/۲ درصد) و «اقتصاد» با ۲۹۸ فراوانی (۳۹/۳) توجه بیشتر و در کتاب‌های «جغرافیای ایران» با ۶۹ فراوانی (۹/۱ درصد)، «جامعه‌شناسی (۱)» با ۱۷ فراوانی (۲/۲ درصد) و «دین و زندگی (۱)» با ۹ فراوانی (۱/۲ درصد) توجه کمتری به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبذول شده است. همچنین در کتاب‌های درسی این پایه به ترتیب به مؤلفه‌های «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ۴۵۶ فراوانی (۶۰/۲ درصد)، «مشارکت و همکاری» با ۷۳ فراوانی (۹/۶ درصد)، «آشنایی با مفهوم تورم» با ۴۱ فراوانی (۵/۴ درصد)، «پرهیز از مفاسد

بررسی وضعیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه ... ۱۴۷

اقتصادی» با ۳۵ فراوانی (۴/۶ درصد)، «بیکاری، علل و پیامدهای آن» با ۳۴ فراوانی (۴/۵ درصد)، «اهمیت مالیات» با ۲۶ فراوانی (۳/۴ درصد)، «صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف گرایی و تجمل گرایی» با ۲۳ فراوانی (۳ درصد)، «مبارزه با فقر اقتصادی» با ۱۸ فراوانی (۲/۴ درصد)، «شناخت منابع اقتصادی کشور» با ۱۴ فراوانی (۱/۸ درصد)، «آشنایی با احکام اقتصادی اسلام» با ۱۳ فراوانی (۱/۷ درصد) بیشترین توجه و به مؤلفه‌های «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی» و «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال» و «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاها راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)» هر کدام با ۶ فراوانی (۰/۸ درصد)، مؤلفه «تأکید بر استفاده از تولیدات داخل» با ۵ فراوانی (۰/۶۶ درصد) و «اهمیت و ارزش تلاش و پشت کار» با ۲ فراوانی (۰/۲۶ درصد، توجه کمتری شده است.

جدول (۲)- فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی پایه دهم رشته علوم انسانی

درصد	مجموع	دین و زندگی ۱	جامعه‌شناسی ۱	جغرافیای ایران	اقتصاد	کارگاه کارآفرینی و نوپدید	کتاب درسی مؤلفه‌ها
۶۰/۲	۴۵۶	۰	۱۴	۵۴	۱۰۶	۲۸۲	تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی و فعالیت‌های اقتصادی
۹/۶	۷۳	۰	۰	۰	۲۰	۵۳	مشارکت و همکاری
۵/۴	۴۱	۰	۰	۰	۴۱	۰	آشنایی با مفهوم تورم
۴/۶	۳۵	۶	۰	۰	۲۲	۷	پرهیز از مفاسد اقتصادی
۴/۵	۳۴	۰	۰	۰	۳۰	۴	بیکاری، علل و پیامدهای آن
۳/۴	۲۶	۰	۰	۰	۲۶	۰	اهمیت مالیات
۳	۲۳	۳	۲	۰	۱۳	۵	صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف گرایی و

درصد	مجموع	دین وزندگی ۱	جامعه شناسی ۱	جغرافیای ایران	اقتصاد	کارگاه کارآفرینی و تولید	کتاب درسی	مؤلفه‌ها
							تجمل گرایی	
۲/۴	۱۸	۰	۰	۰	۱۸	۰	مبارزه با فقر اقتصادی	
۱/۸	۱۴	۰	۰	۱۴	۰	۰	شناخت منابع اقتصادی کشور	
۱/۷	۱۳	۰	۰	۰	۵	۸	آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)	
۰/۸	۶	۰	۰	۰	۲	۴	کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال	
۰/۸	۶	۰	۰	۱	۵	۰	نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)	
۰/۸	۶	۰	۱	۰	۵	۰	آشنایی با سازمان‌های اقتصادی	
۰/۶۶	۵	۰	۰	۰	۳	۲	تأکید بر استفاده از تولیدات داخل	
۰/۲۶	۲	۰	۰	۰	۲	۰	اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار	
	۷۵۸	۹	۱۷	۶۹	۲۹۸	۳۶۵	مجموع	
		۱/۲	۲/۲	۹/۱	۳۹/۳	۴۸/۲	درصد	

۳-۲- میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی

مطابق با جدول شماره ۳، در کتاب‌های درسی پایه یازدهم رشته علوم انسانی، در مجموع ۱۳۷ مرتبه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. در این پایه تحصیلی در کتاب «جغرافیای (۲)» با ۹۲ فراوانی (۶۷/۱ درصد) توجه بیشتر و در کتاب‌های «دین و زندگی (۲)» با ۳۲ فراوانی (۲۳/۴ درصد) و «جامعه‌شناسی (۲)» با ۱۳ فراوانی (۹/۵ درصد) توجه کمتری به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبذول شده است. همچنین در کتاب‌های درسی این پایه به ترتیب به مؤلفه‌های «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ۶۲ فراوانی (۲۵/۲ درصد)، «آشنایی با احکام اقتصادی اسلام» با ۱۶ فراوانی (۱۱/۷ درصد)، «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی» با ۱۲ فراوانی (۸/۷ درصد)، «مبارزه با فقر اقتصادی» با ۱۱ فراوانی (۸ درصد) و مؤلفه «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)» با ۹ فراوانی (۶/۶ درصد) بیشترین توجه و به مؤلفه‌های «اهمیت مالیات در شکوفایی اقتصاد کشور» با ۶ فراوانی (۴/۴ درصد)، «پرهیز از مفاسد اقتصادی» با ۴ فراوانی (۲/۹ درصد)، «صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی» با ۵ فراوانی (۳/۶ درصد)، هر کدام با ۴ فراوانی (۸/۹ درصد)، «شناخت منابع اقتصادی کشور» و «اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار» هر کدام با ۳ فراوانی (۲/۲ درصد)، «تأکید بر استفاده از تولیدات داخل» و «بیکاری، علل و پیامدهای آن» هر کدام با ۲ فراوانی (۱/۵ درصد)، «مشارکت و همکاری» و «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال» و هر کدام با ۱ فراوانی (۰/۷۳ درصد) توجه کمتری شده است و به مؤلفه، «آشنایی با مفهوم تورم» هیچ اشاره‌ای نشده است.

جدول (۳) - فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی پایه یازدهم

مؤلفه‌ها	کتاب‌های درسی	جغرافیای (۲)	دین و زندگی (۲)	جامعه‌شناسی (۲)	مجموع	درصد
	تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی	۵۸	۴	۰	۶۲	۲۵/۲
	آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)	۰	۱۶	۰	۱۶	۱۱/۷
	آشنایی با سازمان‌های اقتصادی	۱۲	۰	۰	۱۲	۸/۷
	مبارزه با فقر اقتصادی	۹	۱	۱	۱۱	۸
	نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)	۱	۱	۷	۹	۶/۶
	اهمیت مالیات در شکوفایی اقتصاد کشور	۶	۰	۰	۶	۴/۴
	صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی	۱	۴	۰	۵	۳/۶
	پرهیز از مفاسد اقتصادی	۰	۴	۰	۴	۲/۹
	شناخت منابع اقتصادی کشور	۰	۱	۲	۳	۲/۲
	اهمیت ارزش تلاش و پشتکار	۳	۰	۰	۳	۲/۲
	بیکاری، علل و پیامدهای آن	۰	۰	۲	۲	۱/۵
	تأکید بر استفاده از تولیدات داخلی	۱	۰	۱	۲	۱/۵
	کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال	۰	۱	۰	۱	۰/۷۳
	مشارکت و همکاری	۱	۰	۰	۱	۰/۷۳
	آشنایی با مفهوم تورم	۰	۰	۰	۰	۰
	مجموع	۹۲	۳۲	۱۳	۱۳۷	
	درصد	۶۷/۱	۲۳/۴	۹/۵		

۳-۳- میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های پایه دوازدهم

رشته علوم انسانی

مطابق با جدول شماره ۴، در کتاب‌های درسی پایه دوازدهم رشته علوم انسانی، در مجموع ۸۶ مرتبه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. در این پایه تحصیلی در کتاب‌های «جغرافیای (۳)» با ۳۱ فراوانی، کتاب‌های «دین و زندگی (۳)» و «تحلیل فرهنگی» هر کدام با ۲۶ فراوانی توجه بیشتر و کتاب «جامعه‌شناسی (۳)» با ۹ فراوانی توجه کمتری به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبذول شده است. همچنین در کتاب‌های درسی این پایه به ترتیب به مؤلفه‌های «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ۲۹ فراوانی (۳۳/۷ درصد)، «مبارزه با فقر اقتصادی» با ۱۴ فراوانی (۱۶/۳ درصد)، «صرفه‌جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل

گرایی» با ۸ فراوانی (۹/۳ درصد) و «آشنایی با احکام اقتصادی اسلام»، با ۷ فراوانی (۸/۱ درصد)، «تأکید بر استفاده از تولیدات داخل» با ۶ فراوانی (۷ درصد) بیشترین توجه و به مؤلفه‌های «بیکاری، علل و پیامدهای آن» و «پرهیز از مفاسد اقتصادی»، هر کدام با ۵ فراوانی (۵/۸ درصد)، «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)»، «شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها» و هر کدام با ۳ فراوانی (۳/۵ درصد)، «اهمیت مالیات» هر کدام با ۳ فراوانی (۳/۵ درصد)، «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال»، «مشارکت و همکاری»، «آشنایی با مفهوم تورم» هر کدام با ۱ فراوانی (۱/۱ درصد)، توجه کمتری شده است. و به مؤلفه «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی» و «اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار» هیچ اشاره‌ای نشده است.

جدول (۴)- فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی پایه دوازدهم متوسطه دوم

مؤلفه‌ها	کتاب‌های درسی	جغرافیا (۳)	دین و زندگی (۳)	تحلیل فرهنگی	جامعه‌شناسی (۳)	مجموع	درصد
	تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی	۱۵	۲	۸	۴	۲۹	۳۳/۷
	مبارزه با فقر اقتصادی	۱۲	۱	۰	۱	۱۴	۱۶/۳
	صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی	۰	۵	۳	۰	۸	۹/۳
	آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)	۰	۶	۱	۰	۷	۸/۱
	تأکید بر استفاده از تولیدات داخل	۰	۲	۴	۰	۶	۷
	بیکاری، علل و پیامدهای آن	۳	۰	۱	۱	۵	۵/۸
	پرهیز از مفاسد اقتصادی	۰	۱	۳	۱	۵	۱۶/۳
	نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)	۰	۳	۰	۰	۳	۳/۵
	شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها	۰	۲	۱	۰	۳	۳/۵
	اهمیت مالیات	۰	۰	۱	۲	۳	۳/۵
	کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال	۰	۱	۰	۰	۱	۱/۱
	مشارکت و همکاری	۱	۰	۰	۰	۱	۱/۱
	آشنایی با مفهوم تورم	۰	۰	۱	۰	۱	۱/۱
	اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار	۰	۰	۰	۰	۰	۰
	آشنایی با سازمان‌های اقتصادی (با تأکید بر بورس اوراق بهادار)	۰	۰	۰	۰	۰	۰

درصد	مجموع	جامعه‌شناسی (۳)	تجربل فرهنگی	دین و زندگی (۳)	جغرافیا (۳)	کتاب‌های درسی	مؤلفه‌ها
۱۰۰	۸۶	۹	۲۳	۲۳	۳۱		مجموع
	۱۰۰	۱۰/۵	۲۶/۷	۲۶/۷	۳۶		درصد

۳-۴- جمع‌بندی فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم

مطابق با جدول شماره ۵، در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی، در مجموع ۹۸۱ مرتبه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. در این دوره، در کتاب‌های درسی پایه دهم با ۷۵۸ فراوانی (۷۷/۳ درصد) و پایه یازدهم با ۱۳۷ فراوانی (۱۴ درصد) بیشترین توجه و پایه دوازدهم با ۸۶ فراوانی (۸/۷ درصد) کمترین توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبذول شده است. در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی، به ترتیب به مؤلفه‌های « تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ۵۴۷ فراوانی (۵۵/۷ درصد)، « مشارکت و همکاری» با ۷۵ فراوانی (۷/۶ درصد)، «پرهیز از مفاسد اقتصادی» با ۴۴ فراوانی (۴/۵ درصد)، «مبارزه با فقر اقتصادی» با ۴۳ فراوانی (۴/۴ درصد)، «آشنایی با مفهوم تورم» با ۴۲ فراوانی (۴/۳ درصد)، «بیکاری، علل و پیامدهای آن» با ۴۱ فراوانی (۴/۲ درصد)، «صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی» و «احکام اقتصادی اسلام» هر کدام با ۳۶ فراوانی (۳/۷ درصد)، «اهمیت مالیات» با ۳۵ فراوانی (۳/۶ درصد)، «شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها» با ۲۰ فراوانی (۲ درصد)، «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)» و «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی» با ۱۸ فراوانی (۱/۸ درصد)، «تأکید بر استفاده از تولیدات داخل» با ۱۳ فراوانی (۱/۳ درصد)، «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال» با ۸ فراوانی (۰/۸ درصد)، «اهمیت ارزش تلاش و پشتکار» با ۵ فراوانی (۰/۵ درصد) توجه کمتری شده است.

جدول (۵) - فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی

مؤلفه‌ها	پایه تحصیلی	پایه نهم	پایه یازدهم	پایه دوازدهم	مجموع	درصد
تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی	۴۵۶	۶۲	۲۹	۵۴۷	۵۵/۷	
مشارکت و همکاری	۷۳	۱	۱	۷۵	۷/۶	
پرهیز از مفاسد اقتصادی	۳۵	۴	۵	۴۴	۴/۵	
مبارزه با فقر اقتصادی	۱۸	۱۱	۱۴	۴۳	۴/۴	
آشنایی با مفهوم تورم	۴۱	۰	۱	۴۲	۴/۳	
بیکاری، علل و پیامدهای آن	۳۴	۲	۵	۴۱	۴/۲	
آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)	۱۳	۱۶	۷	۳۶	۳/۷	
صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی	۲۳	۵	۸	۳۶	۳/۷	
اهمیت مالیات	۲۶	۶	۳	۳۵	۳/۶	
شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها	۱۴	۳	۳	۲۰	۲	
نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)	۶	۹	۳	۱۸	۱/۸	
آشنایی با سازمان‌های اقتصادی (با تأکید بر بورس اوراق بهادار)	۶	۱۲	۰	۱۸	۱/۸	
تأکید بر استفاده از تولیدات داخلی	۵	۲	۶	۱۳	۱/۳	
کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال	۶	۱	۱	۸	۰/۸	
اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار	۲	۳	۰	۵	۰/۵	
مجموع	۷۵۸	۱۳۷	۸۶	۹۸۱	۱۰۰	
درصد	۷۷/۳	۱۴	۸/۷	۱۰۰		

در ادامه جهت بررسی بیشتر یافته‌های پژوهش از روش آنتروپی شانون استفاده شد. جهت پی بردن به بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت داده‌های حاصل، با استفاده از فرمول مرحله اول روش آنتروپی شانون به بهنجار کردن داده‌های حاصل پرداخته شد که گزارش نتایج آن در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول (۶)- داده‌های بهنجار شده مؤلفه‌های تربیت اقتصادی
در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم

پایه سوم	پایه دوم	پایه اول	پایه تحصیلی	مؤلفه‌ها
۰/۰۵	۰/۱۱	۰/۸۳		تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی
۰/۰۱	۰/۰۱	۰/۹۷		مشارکت و همکاری
۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۷۹		پرهیز از مفاسد اقتصادی
۰/۳۲	۰/۲۵	۰/۴۲		مبارزه با فقر اقتصادی
۰/۰۲	۰	۰/۹۷		آشنایی با مفهوم تورم
۰/۱۲	۰/۰۵	۰/۸۳		بیکاری، علل و پیامدهای آن
۰/۱۹	۰/۴۴	۰/۳۶		آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)
۰/۲۲	۰/۱۴	۰/۶۴		صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی
۰/۰۸	۰/۱۷	۰/۷۴		اهمیت مالیات
۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۷۰		شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها
۰/۱۷	۰/۵۰	۰/۳۳		نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)
۰	۰/۶۷	۰/۳۳		آشنایی با سازمان‌های اقتصادی (با تأکید بر بورس اوراق بهادار)
۰/۴۶	۰/۱۵	۰/۳۸		تأکید بر استفاده از تولیدات داخلی
۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۷۵		کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال
۰	۰/۶۰	۰/۴۰		اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار

پس از نرمال‌سازی داده‌ها، با استفاده از فرمول مرحله دوم و سوم روش آنتروپی شانون، مقدار بار اطلاعاتی (E_j) و ضریب اهمیت (W_j) هر یک از مؤلفه‌ها محاسبه شد که در جدول شماره ۶ گزارش شده است.

جدول (۷) - بار اطلاعاتی (Ez) و ضریب اهمیت (Wz) مؤلفه‌های تربیت اقتصادی

ضریب اهمیت (Wz)	بار اطلاعاتی (Ez)	مؤلفه‌ها
۰/۱۰۱	۰/۹۸	مبارزه با فقر اقتصادی
۰/۰۹۸	۰/۹۵	آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان)
۰/۰۹۵	۰/۹۲	تأکید بر استفاده از تولیدات داخلی
۰/۰۹۵	۰/۹۲	نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)
۰/۰۸۴	۰/۸۲	صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی
۰/۰۷۷	۰/۷۵	شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها
۰/۰۶۹	۰/۶۷	کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال
۰/۰۶۹	۰/۶۷	اهمیت مالیات
۰/۰۶۳	۰/۶۱	اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار
۰/۰۶۱	۰/۵۹	پرهیز از مفاسد اقتصادی
۰/۰۵۹	۰/۵۸	آشنایی با سازمان‌های اقتصادی (با تأکید بر بورس اوراق بهادار)
۰/۰۵۲	۰/۵۱	تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی
۰/۰۵۲	۰/۵۱	بیکاری، علل و پیامدهای آن
۰/۰۱۳	۰/۱۳	مشارکت و همکاری
۰/۰۱۱	۰/۱۱	آشنایی با مفهوم تورم

مطابق با جدول شماره ۷، به ترتیب مؤلفه‌های « مبارزه با فقر اقتصادی» با ضریب اهمیت ۰/۱۰۱، آشنایی با احکام اقتصادی اسلام (خمس، زکات، انفاق، قرض دادن، صدقه، کمک به نیازمندان و در راه ماندگان) با ضریب اهمیت ۰/۰۹۸، «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)» با ضریب اهمیت ۰/۰۹۵، «تأکید بر استفاده از تولیدات داخلی» با ضریب اهمیت ۰/۰۹۵، «صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی» با ضریب اهمیت ۰/۰۸۴، «شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها» با ضریب اهمیت ۰/۰۷۷، «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال»، با ضریب اهمیت ۰/۰۶۹، «اهمیت مالیات» با ضریب اهمیت ۰/۰۶۸، «اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار» با ضریب اهمیت ۰/۰۶۳، «پرهیز از مفاسد اقتصادی» با ضریب اهمیت ۰/۰۶۱، دارای بیشترین ضرایب اهمیت و مؤلفه‌های «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی با ضریب اهمیت ۰/۰۵۹، «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» با ضریب اهمیت ۰/۰۵۲، «بیکاری، علل و پیامدهای

آن» با ضریب اهمیت ۰/۰۵۲، «مشارکت و همکاری» با ضریب اهمیت ۰/۰۱۳ و «آشنایی با مفهوم تورم» با ضریب اهمیت ۰/۰۱۱، دارای ضرایب اهمیت کمتری بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی جایگاه مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی انجام شده است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در کتاب‌های درسی این دوره به مؤلفه‌های «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی»، «مشارکت و همکاری»، «پرهیز از مفاسد اقتصادی»، «صرفه جویی و پرهیز از اسراف و تبذیر و روحیه مصرف‌گرایی و تجمل‌گرایی»، «بیکاری، علل و پیامدهای آن»، «آشنایی با مفهوم تورم» توجه بیشتری شده و به مؤلفه‌های «بیکاری، علل و پیامدهای آن»، «اهمیت مالیات»، «مبارزه با فقر اقتصادی»، «تأکید بر استفاده از تولیدات داخل»، «نفی وابستگی اقتصادی و تأکید بر خودکفایی در تولید کالاهای راهبردی و ضروری (استقلال اقتصادی)»، «کسب روزی از راه‌های مشروع و حلال»، «شناخت منابع اقتصادی کشور و استفاده صحیح از آنها»، «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی»، «اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار» توجه کمتری شده است. بررسی یافته‌ها نشان می‌دهد که تفاوت بین بیشترین فراوانی (تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی با ۵۴۷ فراوانی «۵۵/۷ درصد») و کم‌ترین فراوانی (اهمیت و ارزش تلاش و پشتکار با ۵ فراوانی «۰/۵ درصد») بسیار فاحش می‌باشد. هم‌چنین ارتباط افقی و عمودی مناسبی بین محتوای کتاب درسی و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی وجود ندارد. به عنوان مثال فراوانی مؤلفه «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» در کتاب‌های درسی پایه دهم ۴۵۶ مورد می‌باشد و در کتاب‌های درسی پایه دوازدهم ۲۹ مورد می‌باشد (۱۵ برابر). همچنین در کتاب‌های درسی پایه دوازدهم به مؤلفه «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» ۲۹ بار اشاره شده و به مؤلفه‌های «ارزش و اهمیت تلاش و پشتکار» و «آشنایی با سازمان‌های اقتصادی» هیچ اشاره‌ای نشده است. شاخص ضریب اهمیت نیز نشان دهنده پراکنش نامناسب برخی از مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی این مقطع حکایت دارد. به عنوان مثال مؤلفه «تأکید بر اهمیت شغل، کار و کارآفرینی» دارای بیشترین فراوانی بوده ولی به علت پراکنش نامناسب این مؤلفه در کتاب‌های درسی، نسبت به سایر مؤلفه‌ها، ضریب اهمیت کمتری به آن تعلق گرفته است. همچنین در سازماندهی محتوای کتاب‌های درسی این دوره به

اصل تداوم و فزاینده‌گی توجه نشده است. بر اساس این اصل، موضوعات باید در طول دوره تداوم داشته و به مرور افزایش یابد. به عنوان مثال در کتاب‌های درسی پایه دهم، ۶۸۹ مرتبه و در کتاب‌های درسی پایه دوازدهم ۵۵ مرتبه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی توجه شده است. در مجموع یافته‌های پژوهش نشان دهنده این است که در کتاب‌های درسی دوره متوسطه دوم رشته علوم انسانی، توجه متعادل و متوازی به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی نشده است. این یافته با نتایج پژوهش‌های بلترک و صمیمی (۱۳۹۸)، میرعرب، حاجی تبار و آریانفر (۱۳۹۷)، یوسف‌زاده و آداک (۱۳۹۷) همسو می‌باشد. بر مبنای نتایج این پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می‌شود.

- ۱- در کتاب‌های درسی پایه یازدهم و دوازدهم رشته علوم انسانی توجه بیشتری به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی مبذول شود.
- ۲- در تدوین محتوای مربوط به تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی به اصول سازماندهی برنامه درسی توجه شود.
- ۳- مؤلفان کتاب‌های درسی، مؤلفه‌های مغفول تربیت اقتصادی را مورد توجه قرار دهند و به پراکنش متوازن مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب‌های درسی هر سه پایه اهتمام ورزند.

منابع

- آذر، عادل (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه الزهراء، ۱۱(۳۷): ۱-۱۷.
- احمدی، غلامعلی، امام جمعه، سیدمحمدرضا؛ علیزاده، لیل (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های سواد مالی و اقتصادی در محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۱۲(۲)، ۱۹۲-۱۷۹.
- آداک، موسی؛ یوسف‌زاده، محمدرضا (۱۳۹۸). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی، نشریه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، دوره ۱۶، شماره ۲، صص ۱۲۸-۱۱۵.
- اسکات، ویلیام (۱۳۹۱). **تئوری حسابداری مالی**، ترجمه علی پارسائیان، تهران: انتشارات ترمه

- باقری، خسرو (۱۳۹۵). **نگاهی دوباره به تربیت اسلامی**، تهران: انتشارات مدرسه
- بلترک، عابدینی؛ جعفری صمیمی، احمد (۱۳۹۸). تحلیل محتوای آموزش سواد اقتصادی در پایه ششم ابتدایی، **مجله پژوهش‌های برنامه درسی**، ۹(۲)، ۸۵-۱۰۳.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). **روش‌های تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی**، تهران: دوران.
- طغیانی، مهدی؛ پیغامی، عادل (۱۳۹۵). **تعلیم و تربیت اقتصادی**، ج ۱ و ۲، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- پیغامی، عادل؛ تورانی، وحید (۱۳۹۰). نقش برنامه درسی اقتصاد در برنامه تعلیم و تربیت رسمی و عمومی دنیا، **فصلنامه نوآوری‌های آموزشی**، ۳۷(۹)، ۳۲-۳۶.
- سرمد، زهره؛ بازرگان، عباس؛ حجازی، الهه (۱۳۹۹). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، تهران: آگاه
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۰). **مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش**، تهران: وزارت آموزش و پرورش
- صافی، احمد (۱۳۹۴). **آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی و متوسطه تحصیلی**، تهران: سمت.
- علیپور، ناطقی و فقیهی (۱۳۹۶). جایگاه تربیت اقتصادی مبتنی بر اخلاق اسلامی در محتوای کتاب‌های هدیه‌های آسمانی دوره ابتدایی ایران، **فصلنامه پژوهش‌های اخلاقی**، ۱۸(۱)، ۱۳۰-۱۰۷.
- عمادزاده، مصطفی (۱۳۹۶). **اقتصاد آموزش و پرورش**، اصفهان: جهاد دانشگاهی اصفهان.
- قندهاری، آزاده و همکاران (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تلفیق تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره ابتدایی در کشورهای اسکاتلند، چین و استرالیا و ارائه دلالت‌هایی برای تربیت اقتصادی در ایران، **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ۳۵(۳)، ۷۸-۵۹.
- کرپیندورف، کلوس (۱۳۹۴). **تحلیل محتوا، مبانی روش‌شناسی**، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نی.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر (۱۳۸۴). **روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان‌شناسی**، ترجمه نصر و همکاران، تهران: سمت.
- میرعرب، رضا؛ حاجی تبار، محسن؛ آریانفر، سمیه (۱۳۹۷). تحلیل مولفه‌های سواد اقتصادی کتاب‌های درسی دوره دوم متوسطه دوم از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان، **دوفصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی**، ۷(۱۴)، ۱۳۲-۱۲۱.
- نادری، ابوالقاسم (۱۳۹۷). اقتصاد شناختی؛ رویکردی نوین برای تحول آموزش اقتصاد در ایران، **نشریه پژوهش‌های آموزش و یادگیری**، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۸۶-۷۳.
- نوریان، محمد (۱۳۸۹). **تحلیل برنامه درسی دوره ابتدایی**، تهران: انتشارات گویش نو

- هولستی، ال. آر. (۱۳۷۴). *تحلیل محتوا در علوم اجتماعی و انسانی*، ترجمه نادر سالار زاده، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- یوسف‌زاده، محمدرضا؛ آداک، موسی (۱۳۹۷) بررسی محتوای کتاب‌های درسی دوره دوم ابتدایی بر مبنای تربیت اقتصادی از دیدگاه اسلام، *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۳(۴)، ۱۸۲-۱۵۳.

- Anthony, K.V., Smith, R.C., & Miller, N.C. (2014). Preservice elementary teachers' economic literacy: Closing gates to full implementation of the social studies curriculum. *The Journal of Social Studies Research*, 39(1), 29-37.
- Ferreira, Al & Varum, C. (2012). **Assessing Economic Knowledge in elementary Grades. Paper submitted to the XXI Meeting of the Economics of Education Association, Porto, Portugal.**
- Mustafa, S & Osmangolu, A.E.(2015). *Analysis on inclusion of social studies economy concepts in coursebooks. Educational Research and Reviews*, 10(13), pp. 1861-1875.